

Vasadi Lajos

A reformáció radikális ága nem volt anabaptista

Történelmi forrásokat idézve szeretném felmutatni ebben az írásban, hogy Múnzer Tamás és az 1525-ös németországi forradalmárok nem voltak anabaptisták. Az újszövetségi gyakorlatot nem követte sem Múnzer, sem a thüringiai paraszti táborok. A reformáció radikális ágát Múnzer képviselte.

1. A lutheri reformáció

Luther Márton (1483–1546) Eislebenben született egyszerű bányász családban. Tanulmányait az erfurti egyetem jogi karán kezdte. Egy lelki megrázkódtatása következtében szakított a világi pályával, és 1505-ben Ágoston-rendi szerzetes lett, de a legszigorúbb önsanyargatással sem tudta megnyugtani lelkét. A Szentírás tanulmányozásával jutott ki csak vívódásaiból, azzal, hogy világosság gyúlt elméjében és lelkében: hit által van a bűnbocsánat, kegyelemből az üdvösség. Ez lett tanításának fő tétele is.

Egy ideig nem volt tudatában, hogy milyen nagy horderejű felismerése, amit 1511 körül szerzett. Lelkiismerete és a történelmi körülmények vitték a nyílt kiállásig.

Luthert 1517-ben *Johannes Tetzel* búcsúcédula-árus háborította fel annyira, hogy 95 tételét megfogalmazza és kiszögezza a wittenbergi vártemplom kapujára. Ezzel vette kezdetét a lutheri protestantizmus, ill. a reformáció. Téziseiért Luthert perbe fogták, megidéztek a wormsi birodalmi gyűlésre (1521), eretnokséggel vádolták. Tarthatott attól, hogy Husz János sorsára jut, de bátran elment a gyűlésre és nem vonta vissza tanait. Szabadon elmehetett Wormsból, de kiközösítették a birodalomból őt is, meg követőit is. Mivel a wormsi ediktumot nem hajtották azonnal végre, így időt kapott a reformáció ügye.

Bölcs Frigyes szász fejedelem támogatta a reformáció eszméit, ezért biztonsági okokból Luthert Wartburg várába rejtette el egy időre. Itt fordította le német nyelvre a Bibliát. „Azonban wittenbergi hívei az ő távollétében elhamarkodott reformokba kezdtek. Ennek nyomán vallásos rajongás és társadalmi zűrzavar támadt.” (*Révész Imre*: Egyháztörténelem 1936. 59. o.) Az idézetből láthatjuk, hogy a vallásos rajongás és társadalmi zűrzavarkeltés nem az anabaptistáktól indult el, hanem Luther wittenbergi híveitől.

2. Múnzer Tamás Luther munkatársa

Múnzer Tamást a reformáció éveiben a Luthert körülvevő prédikálók között sorolja fel *Richárd Friedenthal*: Luther élete és kora c. könyvében (Gondolat, 1983) „A prédikálók között akadtak volt diákok, kiugrott szerzetesek, bibliai stúdiumokban jártas emberek, mint Thomas Múnzer, szociális agitátorok...” (386. old.)

Zwickau Wittenbergtől délre fekvő város, ahol két templom volt, a Szent Mária és Szent Katalin: „Az előbbi templomban Egranus működött, s vele érkezett 1519 végén vagy elején Múnzer Tamás; mindketten Luther Márton ajánlólevelével.” (*Szebeni Olivér*: Anabaptisták 15. o.) A további

idézetek is azt igazolják, hogy Múnzer nem az anabaptistákkal volt kapcsolatban, hanem a pikkárdokkal. (A pikkárdok előreformációs gyülekezet.) „Miután Múnzer lelkész is” behatolt ebbe a templomba, nagy lelkesedéssel hallgatta a két „zwickaui prófétát” (*Thomas Mark Stübner* és *Nikolaus Storch* a két próféta), és egy feljegyzés szerint „többet tanácskozott velük, mint a papokkal”. Prédikációjukat többre becsülte a papokénál, mert abban „belső megvilágosodás” erejét érezte. „Luther munkatársa, *Melanchton Fülöp* (1497–1560) viszont fölismerete „veszélyes nézeteiket”, amelyek eltértek Luther tanításaitól. Föltűnt neki a gyakran idézett Ószövetség a lutheri újszövetségi nézetekkel szemben. Különösen az eszkatológus Dániel idézését találta soknak.

3. Múnzer Tamás élete, teológiai munkássága

Múnzer Tamás radikális reformátor 1490-ben született Stolbergben. Egyetemi tanulmányai alatt megismeri az antik és humanista irodalmat. Nyugtalan természetű férfi. Egy ideig a hallei egyetemen tanít, majd apácákat gyóntat. Nyugtalan jelleme miatt nem marad sokáig egy helyen. „Amikor Luther tanításáról tudomást szerez, hozzá csatlakozik.” (*Szebeni Olivér*: Anabaptisták 16. o.)

Múnzer harcos természetű ember volt; támadta a szerzetesrendeket, a klérust, Luther „sola fide” tanát „kitalált” hitnek nevezte. Elfogadhatatlan volt számára, hogy a társadalmi életet ne változtassák igazságosabbá a reformáció hívei.

Múnzer 1523-ban házasságot kötött: *Otilie von Gersent* volt apácával.

Teológiai munkásságának kiemelkedő eredménye volt a mise liturgiájának reformja. „Múnzer Tamás elsőnek alkalmazta a nemzeti nyelvet az egyházi liturgiában valamennyi reformátor közül. A német mise nagy népszerűségnek örvendett.” (*Szebeni Olivér*: Anabaptisták 18. o.) Luther először ellenzi Múnzer „Misé”-jének a kinyomtatását, később az eredményes igehirdetés kizárólagos feltételül állította a nemzeti nyelvet.

Múnzer írt még hitvédelmi iratokat, védte Lutherrel szemben a nézeteit. Alstedtben mondott beszédét kinyomtatta, melynek ezt a címet adta: „Múnzer a pörölyvel, Jeremiás 23:29”, s amivel megütközést keltett.

4. Múnzer és a forradalom

Zwickauban egy idő után nem nézték jó szemmel a polgárok, hogy mi történik a Szent Katalin templomban és a városban. Múnzer és a Szent Mária templom lelkésze, Egranus között fokozódott az ellentét. 1521-ben a Szent Katalin templomba járó posztós legények zavargása miatt Múnzert kitiltották Zwickauból, jóllehet tagadta részvételét a zavargásban.

Múnzer 1521-ben szakít Lutherrel és Prágába utazik, ott fejti ki tanait: „Meg kell az egész világot változtatni, hiszen minden a gonoszok kezében van”. Az igazi megigazulás a világ megtisztítása a gonosz hatalmától. Úgy vélte: Luther és követői „csak prédikálnak, de a néppel nem törődnek”.

(*Szebeni Olivér*: Anabaptisták 17. o.) Prágában felhívta a csehek, hogy irtsák ki a nép elnyomóit. Tanait elutasították, a radikális reformátort a csehek Prágából kiutasították.

Münzer visszamegy Németországba és Alstedtben telepszik meg. Itt sikerül neki megnyerni kisnemeseket is radikális reformációja számára, a városi polgárság is rokonszenvez tanáival.

Thüringia városaiban ebben az időben a munkások, parasztok elégedetlensége fokozódik, forradalmi hangulat van ezen a vidéken. A bányászok, parasztok „Cikkelyek” (Artikelbrief) forradalmi program szellemében, az isteni jog alapján álló társadalmat akartak. A cikkelyek Münzer tanai alapján készültek, de ő maga nem ismerte el, hogy azokat személyesen készítette.

Alstedtből 1524-ben el kellett menekülnie. Mühlhausenbe ment, de innen is tovább kellett mennie. Dél-Németországba menekült, Nürnbergben adta ki utolsó füzetét „Védőbeszéd” címmel. Ebben vádolja Luthert és a hatalmaskodó fejedelmeket. A „Védőbeszéd”-ben azt írja: „Az urak az okai, hogy a szegények ellenségükké válnak. Ha ezt mondom, lázadónak tartotok? Legyek hát az!”

A Svájcban élő anabaptistáknak is írt levelet. A társadalmi reformok kérdésében alapvetően más volt a látásuk, ezt levélben meg is írták Münzernek. Grebel Konrád és Mantz Félix zürichi anabaptista vezetők 1524. szeptember 5-én kelt levelükben ezeket írják a „Schwert” (karddal) kapcsolatosan, ami radikalizmust, társadalmi változtatást jelent a korabeli gondolkodásban: „Az evangéliumot és annak vallóit nem szabad karddal megvédelmezni, ahogyan... te vélekedel. Az igazak juhok a farkasok között, áldozati bárányok. Szorongattatásban és szűkségben ők nem használhatják az e világi kardot, háborúskodniuk nem szabad, mert az ember megölése tilos.” Tehát a Svájci anabaptisták nem értettek egyet Münzer radikális gondolkodásával. Nem csatlakoztak hozzá később sem.

Münzer továbbmegy Nürnbergből dél felé, a svájci határ mentén tartózkodik. *Bullinger Henrik* (1504–1575) (reformátor, Zwingli utódja Zürichben) szerint Bazelban is „hintegette a parasztfelkelés mérgezett magvát”. Svájcban népszerű, a nép követelte, hogy prédikáljon.

Münzer Tamás 1525 elején visszatér Thüringiába. Fegyveres paraszttal találkozik Németországban, akik a „Cikkelyek” elnevezésű program szellemében új társadalmi rendet akarnak. „Keresztyén Egyesülést” hoznak létre a forradalmárok. Ezek nem voltak anabaptisták, hanem fellázadt parasztok, akik Münzer radikális reformátor tanait követték.

Münzer a forradalmár parasztnak lelkesítő beszédet mondott és visszatért Mühlhausenbe. Innen küldte leveleit a tanait követő paraszti táborokba, személyesen is buzdította a forrongó tömegeket. A városi lelkész – Pfeiffer Heinrich – és a polgárság egy része, ha bizonytalanok is, de együttműködtek Münzerrel.

Mühlhausenben, 1525. március 17-én átvették a hatalmat az úri tanácstól. A tanácstagok helyükön maradhattak, de a nép beleegyezése nélkül nem dönthettek semmiben. Kivették a kezükből a „kardot”. A mühlhauseni kommuna feloszlatta a kolostorok lakóit, birtokait, vagyonát szétosztotta. A városi kispolgárok révén Pfeiffer lelkész volt népszerűbb. Münzer Tamás hamarosan elhagyja a várost – 300 fegyveres paraszt élén – és csatlakozik 1525. május 14-én a fegyverben álló sváb parasztszereplőkhöz a déli határvidéken.

Eddig csak lelkesítő beszédével állt a felkelő parasztok, bányászok és munkások mellett, most a gyakorlatban is közéjük áll, ezzel megpecsételi sorsát.

5. A parasztforrhadalom leverése, Münzer Tamás kivégzése

A felkelő csapatok széttagoltak és nem olyan népesek, mint egyes egyházi, ill. világi történetírók sugallják: „A felkelők és bányászok tábora egyáltalán nem népes, de az ellenfél erőviszonyai sem kedvezőek. A felkelők 8000 főnyi csapata éppen béketárgyalásokat folytatott, amikor – május 14-én – közéjük érkezett Münzer Tamás” radikális reformátor.

A nemesi seregek minden ellenállás nélkül zárták körül a legerősebbnek tartott frankenhauseni tábor. A grófi csapatok nem várták meg a béketárgyalásokra kért három órai türelmi idő felét sem, amikor eldördültek az ágyúk, amiktől már korábban is tartottak a parasztok, de Münzer lelkesítő beszédére kiálltak a harcra. Rövid időn belül 6000 felkelőt lemészároltak, a nemesi seregek alig volt néhány fős vesztesége. A nemesi csapatok lelkesítője – Luther Márton reformátor volt.

Luther nemesi csapatoknak szóló írása enyhén szólva is radikális: „Aprítsátok, szúrjátok, fojtsátok és vágjátok őket nyíltan és titokban, ahol éritek, és arra kell gondolnotok, hogy nincs mérgezőbb, ártalmasabb és ördögibb valami, mint egy lázadó ember. Agyon kell verni, mint a veszett kutyát! ...én ütöttem agyon a felkelő parasztokat, mert én mondtam, hogy agyon kell őket ütni. Vérük az én lelkemen szárad!” (Karl Kautsky 435. o.)

Hangsúlyos, hogy Luther „felkelő parasztnak” írja a lázadókat, nem anabaptistáknak. Ha azok lettek volna az ő szemében, ezt a jelzőt sem hagyta volna ki.

Münzer a hősiezen védekező kis csapattal visszavonult Frankenhauseenbe. Ott fogták el és a grófok elé állították. Mielőtt kivégezték, kegyetlen kínzásokkal tanai visszavonására akarták rávenni. Nem vonta vissza tanait; helyesnek tartotta cselekedeteit. Az urak Münzer nevében írtak egy levelet a még el nem foglalt városok védőihöz, hogy legyenek hűek uraikhoz, és kérjenek kegyelmet tőlük. A kínzásokkal kikényszerített vallomások, kérelmek már nem tárgyilagosságok. Azt sem lehet pontosan tudni, hogy ilyenkor mi hangzik el és mi nem. A kínvallatás után Münzer Tamást kivégezték.

6. Münzer radikális reformátor volt, a parasztfelkelés forradalom

A fentiekből látjuk, hogy Münzer Tamás a reformáció első szakaszában Luther munkatársa volt. Társadalmi kérdésekben nem értettek egyet, ezért később ellenfelek lettek, és híveik fegyveres harcot folytattak egymással.

Az anabaptistákkal csak minimális kapcsolata volt Münzernek, határozottan elvetették a radikális teológiáját és gyakorlati megoldását.

Sebastian Franck (1499–1542) kortárs történetíró a következőket írja: „Münzernek még 1531-ben is sok titkos híve van Thüringiában, de ezek nem újrakeresztelők, ő maga sem keresztelkedett újra, amint ezt nekem szavahihető emberek elmondták.”

Folytatás a 36. oldalon